

Gabriel Hasmațuchi (n. 1 oct. 1974, Negrești-VS) este poet și eseist. S-a format ca poet în cadrul Cenaclului literar „Zburătorul” din Onești sub îndrumarea scriitorului Gheorghe Izbășescu (1935-2017). Absolvent al Liceului de Filologie-Istorie din Onești (1993) și licențiat al Facultății de Jurnalistică a Universității Lucian Blaga din Sibiu (2003). Doctor în filosofie al Universității Tehnice din Cluj-Napoca – Școala Doctorală de Filosofie și Comunicare a Centrului Universitar Nord din Baia Mare, cu o teză despre gândirea teologului și poetului Nichifor Crainic, sub coordonarea științifică a profesorului univ. dr. Ion Dur. Este lector univ. dr. în cadrul Facultății de Științe Socio-Umane a ULBS.

Creațiile sale – literare, științifice și didactice – au fost publicate în reviste și cărți din țară și din străinătate. Între anii 2016 și 2020, a fost redactor-șef al revistei *Saeculum*. Membru al Uniunii Scriitorilor din România - Filiala Sibiu. Actualmente, conduce revista *Eon* – pe care a înființat-o în vara anului 2020.

De același autor:

Studii și eseuri:

Structuri filosofice în scrierile lui Nichifor Crainic, Editura ULBS, 2014

Eseuri și (pre)texte critice, Editura ULBS, 2015

Alternative culturale, Editura Techno Media, Sibiu, 2018

Arhipelaguri, Editura Techno Media, Sibiu, 2022

Poezie:

Intermundii, Editura Imago, Sibiu, 2002

Puncte de fugă, Editura Scrisul românesc, Craiova, 2013

Noduri, Editura Agnos, Sibiu, 2018

Cursuri universitare:

Jurnalism de informare, Editura ULBS, 2010

Jurnalism de investigație, Editura ULBS, 2011

Gabriel Hasmațuchi

Structuri filosofice în scrierile lui Nichifor Crainic

ediția a II-a, revizuită și adăugită

Prefață de acad. Gheorghe Vlăduțescu

LIMES
2023

CUPRINS

G. Vlăduțescu: Nichifor Crainic, o recuperare sine ira et studio	9
I. ESEU ȘI CREAȚIE FILOSOFICĂ	13
II. PUNCTE DE PLECARE.....	22
2. 1. <i>Biblia</i> și modelul teandric	22
2. 2. De la C. Rădulescu-Motru la Hugo Ball	25
2. 3. Sfântul Dyonisie Areopagitul – o întâlnire ad-mirabilă	32
2. 4. Convergențe/divergențe cu Berdiaev	37
2. 5. Alte afinități cu sufletul slav.....	46
2. 6. În vecinătatea lui O. Spengler	52
2. 7. Un model de mesianism politic	56
III. ORTODOXIE ȘI CULTURĂ.....	59
3. 1. Ortodoxia, concepție de viață	59
3. 2. Ideatica scrierilor de tinerețe.....	63
3. 3. Pentru o spiritualitate teandrică.....	74
3. 4. Ideea creștină și ideea națională	79
3. 5. Eternitate, nu vremelnicie	82
3. 6. Pentru o cultură originală.....	85
IV. ÎN CĂUTAREA UNEI „NOI SPIRITUALITĂȚI”	89
4. 1. Între spiritul logic și mistică	90
4. 2. Despre gândul religios	95
4. 3. Dincolo de semănătorism	99
4. 4. Convertirea elitei	102
4. 5. Viață și artă în Duh	105
4. 6. Plămădirea unei noi spiritualități.....	108
V. CULTURĂ VERSUS CIVILIZAȚIE	115
5. 1. Semnificații și delimitări	115
5. 2. Cultură și imitație.....	120
5. 3. Disputa cu Eugen Lovinescu	123
5. 4. Între utilitate practică și rost spiritual	126
5. 5. <i>Tehnica materială și tehnica sufletească</i>	129

VI. ESTETICA ȘI ETICA.....	133
6. 1. O nouă viziune estetică	133
6. 2. Estetica teologică și estetica autonomă.....	137
6. 3. Frumos și frumusețe	143
6. 4. Despre frumusețea naturii și a artei.....	146
6. 5. Sfânta Sofia, în sec. al XX-lea.....	148
6. 6. Perspectiva sofianică.....	149
6. 7. <i>Nostalgia paradisului</i>	152
6. 8. Despre inspirație, geniu și creație	154
6. 9. Chestiunea stilului	161
VII. DESPRE TEHNICA FĂRĂ SUFLET	167
7. 1. Gândire în <i>cai-putere</i>	167
7. 2. Suprimarea naturii și a omului	169
7. 3. Ființa umană: <i>abstracțiune</i> , pe timp de război.....	170
7. 4. Sub stăpânirea tehnicii.....	172
7. 5. Omul: <i>modelat</i> de cultură sau <i>fabricat</i> de civilizație?.....	172
7. 6. Cu gândul la viitor.....	174
VIII. CONCEPȚII POLITICE ȘI ETNOCRAȚIA.....	177
8. 1. Fals eroism și antisemitism.....	180
8. 2. Fascism și național-socialism	183
8. 3. Iluzia legionară.....	188
8. 4. Statul etnocratic.....	192
IX. RECEPTAREA: LECTURI ȘI INTERPRETĂRI.....	198
9. 1. Etapele receptării. Text, context și subtext.....	198
9. 2. Supralicitarea biograficului	201
9. 3. Începuturi sub „pecetea veșniciei”	204
9. 4. De la „Isus în țara mea” la <i>Nostalgia paradisului</i>	206
9. 5. În vremea cenzurii.....	215
9. 6. Neajunsurile și beneficiile reeditărilor.....	223
9. 7. Ultimele decenii.....	225
CONCLUZII.....	231
BIBLIOGRAFIE.....	240

Nichifor Crainic, o recuperare *sine ira et studio*

Poet, teolog, director-mentor de reviste (*Sfarmă-Piatră*, *Gândirea*, aceasta fiind, poate, cea mai de seamă operă a sa), Nichifor Crainic a fost citit, de regulă, din situațiile corespușătoare, când mai cu măsură, când fie hagiografic, fie negativist. Probabil, la aceasta a contribuit și „politica” sa atrăgătoare sau, dimpotrivă, de respingere.

Dar „viața politică” a creatorului nu trebuie amestecată cu aceea „culturală”. Sunt cazuri, deloc de margine, de poeți, filozofi, teologi în a căror operă au trecut convingerile politice. Numai că atunci când trecerile sunt ne semnificative, judecata trebuie condusă altfel.

„Negaționistii” lui Mircea Eliade, bunăoară, îi citesc opera numai prin opțiunile politice. În aceeași capcană cad, uneori, și „apărătorii”, negând chiar, în contra evidenței, opțiunile sale politice. Or, ar fi bine ca să se spună lucrurilor pe nume, dar având grija ca să fie respectată distincția de care vorbeam, aceasta ca o regula a metodei în hermeneutica textului. „Biograficismul”, în genere, nu este calea cea mai dreaptă și mai largă spre explicarea operei.

Exegeza *Structuri filosofice în scrierile lui Nichifor Crainic* nu este scrisă neapărat pentru a face „ordine” în creația autorului. Cum știm, opera este „deschisă” și în funcție de „cititor”, mereu în alt timp și în alt spațiu de cultură. Mai mult, s-a spus, tot pe drept

cuvânt, că avem de-a face și cu niște „limite” ale interpretării. Dar este posibilă o „lectură” – i-aș zice, propedeutică-metodică – menită să identifice temele, motivele, structurile de organizare. Este ceea ce întreprinde Gabriel Hasmațuchi, care se delimitează încă mai mult atunci când ia în seamă „filozofia” lui Crainic.

Este, cred, limpede ca n-a fost filozof de sistem asemenea lui C. Rădulescu-Motru, sau ca Blaga, nici chiar ca Vasile Băncilă, ca Emil Cioran, aceștia în ordinea „experierii” a cărei formă era eseul/încercarea, punerea în situație, cam în sens tradițional, montaignean. Totuși, Nichifor Crainic nu făcea filozofie nici așa cum zicea Aristotel că face până și acela care respinge filozofia. Teolog, aplecat teologiei mistice, în marea tradiție areopagită, nu avea cum să nu ajungă la filozofie. Iar teologia mistică, cel puțin în concept răsăritean, era prin scrierile areopagite, într-un fel, ea însăși o filozofie.

Din acest punct de vedere, demersul lui Gabriel Hasmațuchi nu este deloc „suspect”, nu poate fi bănuit de „lectură” exterioară și tendențioasă. Nu este îndoială, Crainic gândea filozofic, de bună seamă, altfel decât „sistematicienii”, dar nu și marginal filozofic. Conceptual vorbind, exegetul, de altfel, este atent la nuanțe. Ar fi fost mai simplu să-l „citească” pe Crainic prin grila unui manual de filozofie și să găsească tot ceea ce, școlărește, este (pare a fi) filozofic. Putea să afle elemente pentru mai toate capitolele de manual: metafizică, antropologie, morală, estetică. Dar în intenția cercetătorului n-a stat, îmi pare, să-l facă pe Crainic filozof de manual. Cine judecă astfel îl elimină din silogisme axiologic-pertinente și pe el, și pe Vasile Băncilă, și pe Camil Petrescu. Nu sunt, printre noi, și dintre aceia care socotesc filozofia „eseistică” mai mult literatură? Numai că, la rigoare, ce este orice sistem decât o „încercare”, o punere-în-situație, chiar dacă într-o

stilistică mai aparte? Este indubitabil că nu avem nici dreptul de a hipertrofia, nici pe acela de a elimina, în funcție de grila de lectură. Gabriel Hasmațuchi face o lectură subtilă a corpus-ului areopagit din perspectiva lui Crainic și în vederea lui. Este cea mai bună intrare nu numai pentru că, încă o dată, teologia areopagită este și metafizică, dar și întrucât Crainic frecventa și asimila cu asiduitate spiritul scrierilor lui Dyonisie Areopagitul. De altminteri el cercetează pe îndelete prezența teologiei și filozofiei acestui Părinte Apostolic în teologia și filozofia lui Crainic, căci chiar paradigma sa ortodoxistă este în urmarea ilustrului predecesor. Minus, de bună seamă, „împreunarea conceptuală” dintre „ideea creștină” și „ideea națională”. Este abordată cu aplicație această chestiune, luând seama de context, de dialogul din epocă dintre aceia ce apropiau cele două „idei”, dar și cei ce le lăsau la locul lor natural. Se știe că, în acea vreme, s-a discutat mult despre aceasta, Blaga însuși, după despărțirea de „Gândirea” (de fapt, poate tocmai din această cauză s-a despărțit) intervenind în dezbateri (v. „Despre viitorul filosofiei românești”, *Saeculum*, nr. 1, 1943). Tradiționalismul (neotradiționalismul) său era provocator (când nu irita, chiar), însă chema la „luptă” (*a provoca*, a chema la luptă). Deși discutabil, cel puțin, punctul său de vedere într-un dialog cultural se estompa: ce ar mai fi dialogul fără înfruntare?

De altfel, nu numai de aceasta dată, exegetul se ferește *metodic* să-l accepte sau să-l respingă pe Crainic. În afara contextului și o mișcare și alta ar fi la fel de păgubitoare, iar o dreaptă judecată este dezlegarea fiecărei probleme în context. Numai astfel și partea aceasta și partea cealaltă, adversă, prin relativizare, puteau fi gândite pertinente. Negi în absolut sau, tot la fel, accepti când scoți din context. Dar Crainic era un punct de vedere, de tot necesar pentru adevăr, chiar pentru adevărul părții adverse.

Când însă Gabriel Hasmațuchi atinge probleme care nu se mai pot discuta (modelul fascist al doctrinei etnocratice a lui Crainic), el nu ezită și este tranșant: „Dacă a fost original sub aspect cultural prin crearea *gândirismului*, prin *Principiile statului etnocratic*, Crainic nu face dovada unei profunzimi și a unei gândiri politice lucide.”

Cartea lui Gabriel Hasmațuchi este o foarte bună încercare asupra unei opere atâta de proteică (pe alocuri contradictorie), așa cum sunt scrierile lui Nichifor Crainic. Indubitabil, a fost o sarcină de cercetare grea tocmai datorită deopotrivă complexității unei atare creații și „amatorismului politic” (luând o expresie din epocă) al omului în carne și oase. În plus, n-a fost ușor nici din acest punct de vedere, dar nici din acela că „filozofia” lui Crainic trebuia reconstituită și recuperată din „fragmente”, ridicate, pe cât posibil, la puterea unui întreg.

Gheorghe VLĂDUȚESCU

I. ESEU ȘI CREAȚIE FILOSOFICĂ

Forma pe care o îmbracă discursul filosofic al lui Nichifor Crainic este, în general, *eseul*. În perioada interbelică, la un atare gen publicistic au aderat mulți autori importanți. Lista e lungă, însă de această dată îi amintim doar pe Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, C. Rădulescu-Motru, Simion Mehedinți, Octavian Goga, Ion Petrovici, Vasile Băncilă, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Pamfil Șeicaru, Nichifor Crainic, Mircea Eliade și C. Noica.

Cunoscutul exeget al lui Lucian Blaga, îl numim aici pe Vasile Băncilă, constata că epoca avea ca specificitate, pentru creatori, exprimarea ideilor prin intermediul a două genuri dominante: „Trăim în zodia romanului și eseului. Ca urmare, acestea devin firme”¹. Eseul, după Băncilă, psihologic și cultural, istoric și social², chiar „hibrid” fiind, era considerat a fi expresia adâncă „a unei întregi epoci și culturi din istoria omenirii”³, care surprinde „ineditul necontrafăcut al momentului”⁴.

¹ Vasile Băncilă, „Despre eseu”, în *Gândirea*, anul XIV, nr. 4, aprilie 1935, p. 184. „Despre eseu” reprezintă, potrivit lui Vasile Băncilă, introducerea la studiul «Lucian Blaga, eseist» publicat în *Gândirea* din decembrie 1934.

² *Ibid.* „Într-adevăr, eseul e un mijloc de a face psihologia epocii moderne. Valoarea eseului ca gen rezultă mai ales fiindcă acesta este expresia spirituală cea mai apropiată a epocii noastre. Epoca modernă e grăbită atât din motive de structură nervoasă, cât și din motive sociale” (*Ibid.*).

³ *Ibidem*, p. 186-187.

⁴ *Ibidem*.

Încadrându-se în parametrii enumerați de V. Băncilă, Crainic a promovat idei care au animat teologia românească și viața culturală sau idei care au învolburat și mai mult foarte tulburatul climat sociopolitic al vremii sale.

La rândul său, Mircea Vulcănescu identifică trei moduri de filosofare specifice perioadei interbelice: politic, academic și liber¹, ultimul fiind adoptat și de Nichifor Crainic. Funcția unui astfel de mod de filosofare era aceea de a participa la schimbul de idei *la cald*, am putea spune, de a aduce argumente *pro* sau *contra* unor tendințe culturale, politice sau de orice altă natură. „Precum vedem, consemna M. Vulcănescu, spre deosebire de filosofia didactică și la fel cu filosofia politică, acest mediu dezbate probleme. Și larma acestor probleme umple o vreme mai toate publicațiile cu polemici, cu manifeste, critici, replici, «revizuirii» și atacuri. Fiecare caută a-și spune părerea în opoziție cu celălalt”².

Problemele „recente ale acestei filosofii vii” din acest mediu filosofic erau, după Vulcănescu, două: 1) a orientării culturii românești între specific și universal, care era dezbătută de Crainic, Vianu, Ralea, Nae Ionescu, Mateescu, Șerban Cioculescu și alții și 2) a generației, pusă la lucru de M. Eliade, Călinescu și Camil Petrescu, Nicolae Iorga, Crainic, Nae Ionescu, P. Comarnescu, Mateescu, Petru Marcu-Balș și alții.³ După cum observăm, teologul apare în ambele categorii, problema culturii (în care a integrat și tradiția) și chestiunea generației fiind mereu în atenția sa, dedicându-le spații largi în eseurile preponderent critice.

¹ Vezi „*Filosofia românească contemporană*”, în Mircea Vulcănescu, *Pentru o nouă spiritualitate filosofică. Dimensiunea românească a existenței*, Editura Eminescu, 1996, p. 223-237.

² *Ibidem*, p. 237.

³ *Ibidem*.

* * *

În prelungirea celor afirmate de V. Băncilă și M. Vulcănescu, utilizând o clasificare realizată de Andrei Marga privind cele nouă forme ale filosofiei: poem, orală, dialog, eseu, jurnal, aforism, scrisoare, expunere matematică și sistem¹, prin intermediul filosofiei ca eseu autorul poate realiza doar o proiecție fragmentară a ideilor². Un rezultat asemănător întâlnim și în textele lui Nichifor Crainic. În plus, pentru că a optat deseori pentru versiunea clasică sau continentală³ a eseului, constatăm că în textele sale este prezent și „un anumit conținut filosofic”⁴ indiferent de tema dezbătută.

Eseul, după cum judecă Gheorghe Vlăduțescu această construcție intelectuală, este o formă de a filosofa autentic, așa cum de altfel este și filosofia de „sistem”⁵. De aceea, intuind probabil această însușire a eseului, Crainic și-a proiectat, punându-se mereu în altă situație⁶ viziunile culturale, teologice și politice. Când teologia devenea „slujnică” a culturii,

¹ Andrei Marga, *Introducere în metodologia și argumentarea filosofică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992, p. 36-45.

² *Ibidem*, p. 37.

³ „A doua versiune o aflăm în filosofia continentală. Aici, spre deosebire de prima, accentul nu cade pe punctul de plecare empiric al eseului, ci pe caracterul lui ordonator [...] și pe ancorarea lui în problemele «vieții»” (*Ibidem*, p. 36).

⁴ *Ibidem*.

⁵ Gheorghe Vlăduțescu, *Neconvențional, despre filosofia românească* (Editura Paideea, București, 2002, p. 111): „Distincte ca gen, distincte ca stil, filosofia de «sistem» și filosofia «eseistică», principial, nu au a-și disputa, exclusivist autenticitatea. După vorba mai veche, în parafrază, numai «sistemele» precare și «eseurile» poticnite sunt plicticoase și fără de relevanță, căzute din valoare nu prin comparație, ci prin măsurare cu măsura genului” (*Ibidem*).

⁶ „Punere-în-situație, mereu în altă situație, așadar, în logică eseu dimensionează cam întreaga noastră proiecție culturală, totul, la urma urmelor, fiind o trăire în alt și în alt experiment și, deci, ținând de imagerie, sau și de aceasta, dar nu oricum, ci, poate, în cea mai mare parte” (*Ibidem*).

conținutul gândirii lui Crainic intra în forma eseului, iar teologul devenea, deși nega, filosof. E știut faptul că în perioada interbelică foarte mulți creatori au apelat la eseu pentru a pătrunde, „neconvențional”¹, în câmpul dezbaterilor.

* * *

Cărturarul s-a afirmat în filosofia culturii nu de la catedră, unde era în serviciul divin, ci din redacția revistei *Gândirea*. „Activitatea eseistică a lui Nichifor Crainic – spune Grigore Popa – se împletește cu viața de fiecare clipă a revistei «Gândirea». *Gândirismul*, acest nobil curent de *spiritualitate pan-românească* de după război, este, în cea mai mare măsură, rodul activității sale de eseist”². În general, comentariile asupra eseurilor lui Crainic au fost elogioase. Expunem, deocamdată, doar câteva puncte de vedere. Gheorghe Vrăbie, cel dintâi monograf al *gândirismului*, afirma că „Eseul ideologic-literar al lui Nichifor Crainic fascinează nu numai prin logica și dialectica-i caracteristică, prin pasiunea pe care o risipește cu atâta dărnicie și cultura ce o conțin acestea, însă și prin forma lui seducătoare”³. Tudor Vianu apreciază, de asemenea, construcția, claritatea și omogenitatea eseurilor concepute și elaborate de animatorul *Gândirii*: „Oricine străbate unul din eseurile lui Crainic, trăiește, la sfârșitul lui, impresia unui lucru bine articulat în toate încheieturile lui, limpede determinat în

¹ *Ibidem*.

² Grigore Popa, „Eseistica lui Nichifor Crainic”, *Gândirea*, anul XIX – Nr. 4, Aprilie, 1940, p. 301.

³ Gheorghe Vrăbie, *Gândirismul. Istoric. Doctrină. Realizări*, Editura Cugetarea – Georgescu Delafraș, 1940, p. 316-317.

spațiu, un adevărat organism autonom, din care este greu să clintești vreunul din elementele alcătuitoare”¹.

Cu anumite obiecții, evidențind accentele polemice și caracterul trivial al unor eseuri semnate de Crainic, Pompiliu Constantinescu remarca oarecum afectat substratul lor filosofic: „Când vrei să-i descoperi o idee te împiedici de-o metaforă, când cauți o argumentare logică, te întâlnești cu un ziarist grăbit să strivească pe adversar sub trivialități, (...) te trăsnește cu un citat din Unamuno, din Massos, sau Keyserling, când nu te biciuiește cu furia apocaliptică a rusului Berdiaev”².

Eseurile lui Crainic, cu o mare încărcătură de gând filosofic creștin, dar și cu un substrat politic, sunt „Isus în țara mea” (1923), „Politică și ortodoxie” (1923), „Parsifal” (1924), „A doua neatârnare” (1926), „Între Apollo și Isus” (1927), „Spiritualitate” (1928), „Sensul tradiției (1929), „Puncte cardinale în haos” (1931) „Mărturisire de credință” (1934) și „Spiritul autohton” (1938). Pe lângă acestea, Crainic a mai publicat în *Gândirea* circa 370 de articole, cărora li se mai adaugă alte câteva sute apărute în publicațiile *Neamul Românesc*, *Cuvântul*, *Curentul*, *Calendarul*, *Sfarmă-Piatră*, *Porunca Vremii* și altele.

În eseurile de orientare culturală, mai cu seamă, Crainic a arătat importanța spiritualității tradiționale românești și a provocat intelectualii să îi pătrundă esența. L. Blaga, de exemplu, amintește de un eseu publicat în *Gândirea*, probabil *Isus în țara mea* (1923), care l-a inspirat: „Mi-aduc aminte de bucuria, ce am resimțit-o în primăvara anului 1923, când Nichifor Crainic publica în «Gândirea» unul din marile sale eseuri, în care se arăta, printre altele, preocupat de anumite forme populare românești ale spiritualității creștine. Crainic le

¹ Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Albatros, București, 1977, p. 297.

² Cf. Dumitru Micu, *op. cit.*, p. 292.

punea cu impresionantă măiestrie în evidență. [...] Conștiința că merg pe o cale cu încă neîntrezărite posibilități, spre desfundarea unor comori, mi-a fost hotărâtor întărită prin confruntarea, la care mă refer, și pe care mi-a prilejuit-o eseul de sintetică viziune al lui Crainic”¹.

Despre eseurile teologului a scris și Eugen Lovinescu în *Critice* (1929), unde preciza că autorul articolului *A doua neatârnare* „se luptă cu oamenii în locul ideilor și, incapabil de obiectivitate și disciplină, rezolvă orice problemă prin violență verbală și efecte stilistice”². Câtă obiectivitate există în aceste afirmații nu știm precis, însă în ceea ce-l privește pe E. Lovinescu, nu există îndoiala că, atunci când Crainic i-a criticat anumite concepții, acesta a avut contraargumente serioase.

Pe lângă eseuri, scriitorul a numeroase recenzii, comentarii și texte polemice pe marginea unor cărți sau teorii filosofice. Astfel, în calitate de cronicar, nu face cunoscut doar sensul operei analizate, dar o judecă și o clasifică în funcție valoarea ei, o valoare dată și de potrivirea sau nepotrivirea cu gustul său estetic ori cu grila sa axiologică. Așa se întâmplă, de pildă, cu tomurile semnate de E. Lovinescu, C. Rădulescu-Motru, N. Berdiaev, O. Spengler și alții.

* * *

Eseurile, urmând anumite sugestii de interpretare³ propuse de Mihai Radu Solcanu, sunt rezultatul unei

¹ Lucian Blaga, „Începutul și cadrul unei prietenii”, *Gândirea*, anul XIX – Nr. 4, Aprilie, 1940, p. 226.

² Cf. Dumitru Micu, *op.cit.*, p. 80.

³ Vezi „IV. Conținutul textului” (pp. 52-66), în Mihai Radu Solcanu, *Eseul filosofic* al lui Mihai Radu Solcanu, <http://www.ub-filosofie.ro/~solcan/licenta/eseu.pdf>, accesare în 15.07.2011.

armonizări dintre formă și conținut. Deducem, din analiza textelor lui Crainic, că „scriitorul creștin”, cum îi plăcea să se autodefinească, deținea știința de a-și concepe textele uzând de argumente sau contraargumente precum un filosof. Prin „mijloace raționale”, teologul creează o teorie a culturii și propune, deseori, formule curajoase pentru soluționarea problemelor culturale. Nu este exclus ca Nichifor Crainic să-și fi alcătuit, uneori, încercările filosofice influențat fiind și de concepțiile lui O. Spengler asupra rolului filosofiei și a impactului aferent: „Singurul criteriu care justifică o doctrină, este utilitatea ei necesară pentru viață. [...] De aceea eu văd piatra unghiulară a gândirii, în valoarea dată prin perspectiva ei faptelor unei epoci. Numai acest lucru va dovedi dacă definițiile și analizele unui gânditor sunt jonglerii dibace cu elementele livrești, sau dacă în operele și în previziunile lui vorbește spiritul timpului. O filosofie fără priză și fără influență asupra realității nu va fi niciodată o filosofie de prim rang”¹.

Din perspectivă conceptualizării, Crainic are rara capacitate de a „converti” noțiuni cu semnificație teologică în concepte specifice filosofiei culturii, fără a produce o alterare semantică. Exemplificăm: *spiritualitate* din care rezultă o teorie concretizată în, de pildă, scrierile „Spiritualitate” (1928) și „Spiritualitate și românism” (1936); *teandrie*, care stă la baza *Nostalgiei paradisului* (1940) și a fost nucleul din care s-a plăsmuit „Modul teandric”; *tradiție* din care s-a elaborat eseul „Sensul tradiției” (1929) sau *autohtonism* din care a plămădit mai multe eseuri dintre care se evidențiază „Spiritul autohton” (1938).

Gânditorul, polivalent ca alcătuire intelectuală, nu se mulțumește să facă „cercetare de cabinet” și să adopte modelul

¹ Oswald Spengler, *Declinul Occidentului. Schiță de morfologie a istorie*, traducere de Ioan Lascu, Editura Beladi, Craiova, 1996, p. 70.

clasic al savantului, ci se lasă dus în ispita politicianului, „trădându-și” misiunea de cărturar¹.

* * *

După 1989, cultura română a cunoscut o revigorare importantă. Capitalul cultural interbelic, ca urmare a libertăți de exprimare, a fost repus în valoare după aproape o jumătate de veac. Astfel, lucrările marilor filosofi români din perioada interbelică au reeditate și au revenit în atenția specialiștilor. În situația amintită s-au aflat și lucrările lui Nichifor Crainic. Amintim aici *Nostalgia paradisului*², *Puncte cardinale în haos*³, *Ortodoxie și etnocrație*⁴, iar dintre scrierile inedite menționăm

¹ Vezi Julien Benda, *Trădarea cărturarilor*, traducere de Gabriela Creția, Editura Humanitas, 1993, 216 p.

² O reeditare a acestei cărți a fost făcută de Magda Ursache și Petru Ursache (Editura Moldova, Iași, 1994). Lucrarea conține studiul „Postfață sau teandria” (p. 291-304), semnat de Petru Ursache. Din acest volum se desprinde concepția estetică a lui Nichifor Crainic.

³ Volumul a fost reeditat sub îngrijirea Magdei Ursache și a lui Petru Ursache la Editura Timpul (Iași, 1996), dar a fost considerat de Răzvan Codrescu un eșec sau „o contrafacere editorială” (vezi Nichifor Crainic- schiță de portret, *Rost*, anul II, nr.12, 2004, p. 5), pentru că nu a respectat ediția publicată de Crainic. Totuși, nu trebuie ignorat faptul că editorii au avertizat cititorii în legătură cu noul conținut al volumului supus discuției: „Atragem atenția că nu reproducem întocmai volumul cu același titlu publicat de autor în anul 1936. Intenția noastră a fost să prezentăm o latură nouă și diferită a personalității sale, aceea de militant politic și cultural pentru înfăptuirea unei doctrine naționaliste proprii. Cum *Puncte cardinale în haos* cuprind doar fragmentar, și ca tematică și ca segment, această strădanie înverșunată, a trebuit să operăm substituiri, să valorificăm acele texte publicate în *Gândirea* (încă neincluse în volum) care completează liniile de forță ale gândirii scriitorului” (vezi prefața din *Puncte cardinale în haos*, ediția Magda Ursache și Petru Ursache, p.14). Acest volum a fost reeditat și de Constantin Schifirneț la Editura Albatros (București, 1998), având, de această dată, conținutul similar cu cel publicat de Crainic.

⁴ Volumul a fost reeditat în 1997 la Editura Albatros, sub îngrijirea lui Constantin Schifirneț. Eseurile evidențiază relația dintre ortodoxie și etnie în vederea alcătuirii unui stat național, care să fie guvernat după un criteriu al proporționalității etnice.

memoriile¹ și o carte de critică intitulată *Spiritualitatea poeziei românești*.² Pe lângă acestea, au mai ieșit de sub tipar mai multe antologii de texte filosofice și teologice (mistice).³

¹ *Zile albe, zile negre. Memorii*, vol. I, ediție îngrijită de Nedic Lemnar, Casa Editorială „Gândirea”, București, 1991; *Pribeag în țara mea* (Memorii vol. II), ediție îngrijită și cuvânt înainte de Alexandru Condeescu, Muzeul Literaturii Române, București, 1998 (vezi „Memorii. Răspuns la actul meu de acuzare”, p. 192-257);

² Muzeul Literaturii Române, București, 1998.

³ Vezi *Teologie și filosofie. Publicistică (1922-1944)*, ediție critică, text stabilit, cronobiografie, note și bibliografie de dr. Adrian Michiduță, Editura Aius Printed, Craiova, 2010; *Cursurile de mistică, Teologie mistică/Mistică germană*, studiu introductiv și ed. de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2010; *Dostoievski și creștinismul rus*, Arhidiecezana Cluj, Editura Anastasia, 1998; *Sfințenia – Împlinirea umanului. Curs de teologie mistică (1935-1936)*, ediție îngrijită de Ierod. Teodosie Paraschiv, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993.